

Ayak Uydurmama Cesareti

Lech Lecha 5781

Liderler liderlik eder. Bu ifade, liderlerin hiçbir şeyi takip etmediğini belirtme amacıyla değildir. Ama liderlerin takip ettikleri, çoğu insanın takip ettiklerinden farklıdır. Sırf ayak uydurmak uğruna ayak uydurmazlar. Başkalarının yaptıkları şeyleri sırf başkaları yapıyor diye yapmazlar. İçlerinden gelen bir sesi, bir çağrıyı takip ederler. Ne olduğuna değil, ne olabileceğine dair bir vizyon sahibidirler. Kalıpların dışında düşünürler. Farklı bir melodiye göre yürürler.

Bunun belki de en dramatik şekilde belirtildiği örnek, Tanrı'nın Avraam'a yönelik ilk sözleri, Yahudi tarihini harekete geçiren sözlerdir: "Ülkeni, doğduğun yeri ve babanın evini terk et ve sana göstereceğim ülkeye git." (Bereşit 12:1)

Neden? Çünkü insanlar ayak *uydururlar*. Yaşadıkları zaman ve mekânın – "ülken" – standartlarını benimseyip kültürünü özümserler. Daha derin bir düzeyde, arkadaşlarının ve komşularının – "doğduğun yer" – etkisi altında kalırlar. Ve daha da derin bir düzeyde, ebeveynleri ve içinde yetiştikleri aile – "babanın evi" – tarafından şekillendirilirler.

Senin farklı olmanı istiyorum, demektir Tanrı, Avraam'a. Sırf farklı olmak için değil, yeni bir şey başlatma uğruna farklı ol. Güce ve güç simgelerine – zira gerçekte putlar bundan ibaretti ve ibarettir – tapmayan bir inanç başlatma uğruna farklı ol. "Çocuklarına ve soyuna, adil ve doğru olanı yaparak A-Şem'in yolunu korumalarını" (Bereşit 18:19) öğretmeni istiyorum, demiştir Tanrı.

Yahudi olmak, birçok kez olduğu gibi diğer uluslar eski ilahlara tapma yanlışına kaydıkları zaman, genel geçer fikir birliğine meydan okumaya hazır olmaktır. Yahudiler bunu on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başında Avrupa'da yapmışlardı. Milliyetçilik çağıydı: ulus-devlet namına iktidar arayışı, iki dünya savaşına ve on milyonlarca ölüme yol açmıştı. Ve şu anda yaşamakta

olduğumuz çağda da, İran, ihtiraslarını zorla dayatabilmek adına nükleer silahların peşinde koşmaktadır. Aynı amaçlarla bu silahları Kuzey Kore elde etmiştir bile. Şu sıralar Ortadoğu ve Afrika’da olan da budur; uluslar, şiddete ve Hobbes’in “Her insanın her insana karşı savaşı” olarak adlandırdığı¹ duruma düşmektedir.

Putları, fiziksel görünimleri – büstler, heykelcikler, ikonalar – açısından değerlendirdiğimiz zaman hata ederiz. Bu anlamlarıyla, putlar, çok uzun zamandır olgunlaşıp geride bırakmış olduğumuz antik dönemlere aittir. Putlar hakkında düşünmenin doğru yolu, onların temsil ettiklerine odaklanmaktır. Putlar gücü simgeler. Mısırlılar için Ra, Kenaaniler için Baal, Moaviler için Kemoş, Yunanlar için Zeus buydu ve günümüzde teröristler ve haydut devletler için füze ve bombalar da tam olarak budur.

Güç, başkalarının rızası olmadan onlar üzerinde hüküm sürmeyi sağlar. Yunan tarihçi Thucydides’in ifadesiyle: “Güçlüler istediklerini yaparlar, zayıflar çekmeleri gerekeni çekerler.”² Yahudilik, güce karşı devamlı bir eleştiridir. Bir ömür boyunca kutsal metinlerimizi inceledikten sonra vardığım sonuç bu şekilde. Yahudilik, bir ulusun nasıl müşterek taahhüt ve kolektif sorumluluk temeli üzerine kurulabileceği hakkındadır. İnsani bireyi Tanrı’nın suret ve benzeyişindeki bir varlık olarak onurlandıran bir toplumun nasıl inşa edilebileceği hakkındadır. “Kutsal Dağ’ımın tümünde ne kötülük edecekler ne de tahribata yol açacaklar, çünkü tüm yeryüzü, suyun okyanusları örttüğü gibi A-Şem bilgisiyle dolacak” (Yeşayau 11:9) sözleriyle tarif edilen, adalet ve şefkat temeli üzerine kurulu bir dünyaya dair, hiçbir zaman tam olarak gerçekleştirilememiş, ama yine de asla terk edilmemiş bir vizyon hakkındadır.

Avraam, hiç şüphe yok ki, yaşamış olan en nüfuzlu insandır. Günümüzde, 2,3 milyar Hristiyan, 1,8 milyar Müslüman ve 14 milyon Yahudi olmak üzere, şu anda hayatta olan insanların yarısından çoğu onu manevi atası olarak görmektedir. Oysa Avraam hiçbir imparatorlukta hüküm sürmemiş, hiçbir büyük orduya komutanlık etmemiş, hiçbir mucize gerçekleştirmemiş ve hiçbir peygamberlik beyanında bulunmamıştır. Avraam, tüm tarih boyunca, *iktidar olmadan etki sahibi olmanın* en mükemmel örneğidir.

Neden? Çünkü Avraam farklı olmaya hazırdı. Hahamlarımızın söyledikleri gibi, Avraam, *a-ivri* (İbrani) olarak adlandırılırdı, çünkü “tüm dünya bir tarafta (*be-ever ehad*) iken o diğer taraftaydı”.³ Liderlik, her liderin bildiği gibi, yalnızlığı gerektirebilir. Ama yine de yapmanız gerekeni yapmaya

¹ Thomas Hobbes, *The Leviathan*, ed. Richard Tuck (Cambridge, İngiltere: Cambridge University Press, 1991), bölüm 1, paragraf 13.

² Thucydides, 5.89.

³ Bereşit Raba 42:8.

devam edersiniz, çünkü çoğunluğun her zaman haklı olmayabileceğini ve umumi bilgeliğin her zaman bilgece olmadığını bilirsiniz. Ölü balıklar akıntıyla sürüklenir. Canlı balıklar akıntıya karşı yüzer. Aynısı vicdan ve cesaret için de geçerlidir. Aynısı Avraam'ın çocukları için de geçerlidir. Onlar, çağın putlarına meydan okumaya hazırdır.

Holokost'tan sonra, bazı sosyal bilimcilerin aklını bir soru kurcalamıştır: Nasıl olup da bu kadar çok insan, gerek aktif katılımı, gerekse de sessizce rıza göstererek, insanlığa karşı en büyük suçlardan birini işleyen bir rejimle el ele yürüyebilmişti? Kilit öneme sahip bir deney, Solomon Asch tarafından yapıldı. Asch, bir grup insanı bir araya toplayarak onlara, bir dizi basit bilişsel görevi yerine getirmelerini istedi. Deneklere iki kart gösterildi. Bunlardan birinin üzerinde tek bir çizgi varken, diğerinde farklı uzunluklara sahip üç çizgi vardı. Kendilerine bu çizgilerden hangisinin ilk karttaki çizgiyle aynı uzunlukta olduğu soruldu. Sorunun muhatabı olan deneğin bilmediği şey, diğer tüm katılımcıların önceden Asch'tan talimat almış olduklarıydı. Bu talimata göre ilk birkaç kart için doğru cevabı verecekler, ama sonra geri kalan kartların çoğu için yanlış cevap vereceklerdi. Kayda değer sayıda denek, sırf diğer herkes öyle dediği için, aslında yanlış olduğunu görebildiği bir cevap verdi. İşte, ayak uydurma baskısının gücü böyledir: bizi, doğru olmadığını bildiğimiz bir şeyi söylemeye sevk edebilir.

Daha da korkutucu olan, 1970'li yılların başında Philip Zimbardo tarafından gerçekleştirilen Stanford deneyiydi. Katılımcılara sözde bir hapisanede rastgele gardiyan veya mahpus rolleri verilmişti. Birkaç gün içinde, rolleri gardiyan olarak belirlenmiş olan öğrenciler istismarcı bir tavır takınmaya başladılar. Bazıları “mahpusları”, psikolojik işkenceye tabi tutmaktaydı. Mahpus rolündeki öğrencilerse buna pasif bir şekilde katlanıyor, hatta direnenlere karşı gardiyanların yanında bile yer alıyordu. Deney altı gün sonra iptal edildi. O zamana kadar, Zimbardo bile kendisini, kendi yaratmış olduğu bu sanal gerçekliğe kapılmış halde bulmuştu. Tayin edilen rollere ayak uydurma baskısı, insanları yanlış olduğunu bildikleri şeyleri yapmaya sevk edecek kadar güçlüdür.

İşte bu nedenle, Avraam'a, görevinin başında “ülkesini, doğduğu yeri ve babasının evini” terk etmesi, kendisini ayak uydurma baskısından özgür kılması söylenmiştir. Eğer gerekiyorsa, liderler, fikir birliği içinde olunan konulara uyum sağlamamaya hazır olmalıdırlar. Liderlik konusu üzerindeki en büyük yazarlardan Warren Bennis şöyle yazar: “Ergenliğe eriştiğimiz aşamada, dünya bizi, farkına vardığımızdan çok daha geniş bir ölçüde şekillendirmiştir. Ailemiz, arkadaşlarımız ve genel olarak toplum bize – gerek sözle gerekse de örnek olarak – nasıl olmamız gerektiğini söylemiştir. Ama insanlar, nasıl olacaklarına kendileri karar verdikleri andan itibaren birer lider haline gelir.”⁴

⁴ Walter Bennis, *On Becoming a Leader* (New York: Basic Books, 1989), 49.

Yahudilerin, insani girişime dair neredeyse her alanda, nüfuslarına tamamen oransız bir şekilde liderler üretmiş olmasının bir sebebi, tam da farklı olmaya yönelik bu gönüllülüktür. Asırlar boyunca Yahudiler, baskın kültüre asimile olmayı veya baskın inancı kabul etmeyi reddeden bir grubun en çarpıcı örneğini teşkil etmişlerdir.

Solomon Asch'ın kayda değer bir bulgusu daha vardır. Asch, başkalarının yanlış cevabı vermekte olduğunu görebilen bir deneği sadece tek bir kişi bile desteklediği zaman, bu durumun o deneğe, mevcut fikir birliğine karşı durma gücü verdiğini gözlemlemişti. Bu nedenle, sayıları ne kadar az olursa olsun, Yahudiler cemaatler yaratmışlardır. Tek başına liderlik etmek zordur; ama azınlık bile olsanız, başkaları size eşlik ettiği zaman liderlik etmenin zorluğu çok daha azdır.

Yahudilik, insan ırkının söyleşisindeki karşı sestir. Yahudiler olarak çoğunluğu sırf çoğunluk olduğu için takip etmeyiz. Çağlar çağları, asırlar asırları kovalarken, Yahudiler, şair Robert Frost'un ölümsüzleştirmiş olduğu tavrı benimsemeye hazır olmuşlardır:

*İki yol ayrılmaktaydı ormanın içinde, ve ben,
Ben, daha az yürüneni seçtim,
Ve tüm farkı yaratan da bu oldu.⁵*

Bir liderler ulusunu yaratan da budur.

Şabat Şalom

ŞABAT SOFRASI İÇİN SORULAR

1. Avraam yolculuğuna başladığı zaman neyi takip etmekte ve nasıl liderlik etmekteydi?
2. Daha az yürünen yolu tercih etmek hangi durumda iyi bir fikirdir?
3. Avraam'ın hikâyesi size, günümüzün putlarına meydan okuma ilhamı veriyor mu? Eğer cevap evetse, neleri günümüzün putları olarak görüyorsunuz?

www.RabbiSacks.org   @RabbiSacks

The Office of Rabbi Sacks, PO Box 72007, London, NW6 6RW • +44 (0)20 7286 6391 • info@rabbisacks.org

© Rabbi Sacks • All rights reserved • Rabbi Sacks'ın Ofisi Covenant and Conversation Trust tarafından desteklenmektedir

⁵ Robert Frost, *The Road Not Taken, Birches, and Other Poems* (New York: H. Holt and Co., 1916), 10.